

Caravolas, M. & Mikulajova, Marina & Kucharska, Anna. (2020). Developmental Dyslexia in Czech and Slovak.

**Chapter: Caravolas, M., Mikulajová, M.,
& Kucharská, A. (2019). Developmental Dyslexia
in Czech and Slovak. In L. Verhoeven, C. Perfetti,
and K. Pugh (Eds.) Developmental Dyslexia Across
Languages and Writing Systems (pp. 96–117).
Cambridge University Press.**

Publikace s mezinárodním dosahem si klade za cíl představit dosažené výsledky výzkumných studií věnovaných úloze jednotlivých faktorů při vzniku vývojové dyslexie a současně prezentovat specifika a případné rozdíly dané odlišnými jazykovými systémy. Má dvě části - v první části publikace s názvem *Developmental Dyslexia across Language and Writing Systems* je představováno teoretické uchopení, struktura jazyka a ortografie v souvislosti s výukou čtení a psaní i formujícími se vývojovými problémy v daném jazyce. Dále jsou v jednotlivých kapitolách shrnovány informace o prevalenci poruchy, přístupy k její identifikaci a intervenčním možnostem v konkrétních jazycích - angličtině, francouzštině, holandštině, češtině a slovenštině, finštině, ruštině, hebrejštině, japonštině a čín-

štině. Druhá část *Cross-Linguistic Perspectives on Developmental Dyslexia* jde již k shrnujícím perspektivám vývojové dyslexie, přičemž jsou kromě lingvistických aspektů (zejm. úloha jednotlivých jazykových rovin při vzniku dyslexie) prezentovány výzkumné poznatky z dalších pohledů na problematiku vývojové dyslexie. Pozornost se tak postupně dostává etiologii, behaviorálním prekurzorům a neurokognitivním markerům dyslexie, variabilitě projevů a úloze jazykového a ortografického systému při vzniku obtíží ve čtení a psaní. Autorský tým pod editorským vedením Ludo Verhoevena, Charlese Perfettiho a Kennetha Pughu čítá na 40 zahraničních autorů, věnujících se dlouhodobě problematice v dané zemi - v daném jazyku.

Autorky kapitoly věnované vývojové

dyslexie v češtině a slovenštině vycházejí z vlastní mnohaleté výzkumné činnosti v oblasti studia dyslexie a úrovně porozumění čtenému textu u různých skupin žáků při uvažování různých faktorů, včetně vlivu kognitivních a metakognitivních funkcí, rozdílného způsobu výuky čtení a vlivu rodinného prostředí. Téma reaguje na celosvětový zájem o vysvětlení příčin nárůstu počtu jedinců s dyslektickými obtížemi a prohlubující se pokles čtenářské gramotnosti nejen u školní populace.

Autorky sledovaného tématu lze považovat za přední odborníky v České republice, jejich hluboký odborný zájem a profesionalita se výrazně promítá i do kvality zpracované kapitoly. V textu prezentují výsledky dlouhodobého studia nejen teoretických východisek, ale i podrobné analýzy klinických a vzdělávacích přístupů a výzkumných poznatků o dyslexii v českém a slovenském jazyce z hlediska perspektivy vývoje jazyka. Velmi podstatná je však průběžná komparace vlastních dat a názorových východisek s výsledky studií dalších odborníků z domácího prostředí i zahraničí.

Podstatou textu zaměřeného na srovnání problematiky vývojové dyslexie v obou jazycích je podrobný popis a srovnání českého a slovenského jazyka v historickém kontextu i v současnosti, zaměřený zejména na popis jazyka jako takového, gramatiky, vzdělávací praxe v souvislosti s dyslexií a rozvoje gramotnosti u obou skupin žáků. Pozornost rov-

něž autorky věnují povaze čtenářských a pravopisných problémů v českém a slovenském jazyce. Výsledky této pečlivé komparace ukázaly, že jazykové systémy vykazují více podobností než rozdílů, a proto lze tedy většinu výzkumných zjištění v jedné jazykové oblasti zobecnit v oblasti druhé. Zajímavé je, že autorky uvádějí, že i širší křížové srovnání s dalšími jazyky (nejčastěji s angličtinou, ale křížové srovnání se týkalo i jiných jazyků) rovněž naznačuje, že i v jiných jazykových systémech lze nalézt více shod než rozdílů (ty nejčastěji vyplývají z odlišného pravopisného systému v daném jazyce). Výsledná zjištění tak podle autorek mohou přispívat k budování obecného porozumění pro rozvoj gramotnosti i v ostatních jazykových systémech, zejména k rozlišení typických a atypických fenoménů.

Autorky čtenáře seznamují s historií vývoje pohledu na dyslexii v československém kontextu, ukazují, že původní pojetí dyslexie v československém prostředí zdůrazňovalo význam zejména defektních vizuálních, motorických a pozorovacích funkcí, zatímco ve světě se více přesouval zájem do jazykové oblasti, konkrétně k významu fonologického uvědomění zpracování textu a rychlosti automatického pojmenování. Zároveň uvádějí, že v posledních 15 letech se ale v obou zemích rovněž začíná věnovat pozornost fonologickému uvědomění jako pravděpodobnému základu dyslektických obtíží (právě autorský kolektiv je

předními průkopníky dané problematiky v České republice a jejich práce v tomto směru lze považovat za klíčové).

Autorky se na základě získaných výsledků průřezových i longitudinálních studií kognitivních profilů sledovaných čtenářů shodují na tom, že u českých a slovenských dětí s rizikem dyslexie či dyslexií se prokazatelně objevují obtíže v rámci fonologického uvědomění i v oblasti fonologického zpracování textu. Oproti tomu uvádějí, s odvoláním na řadu dalších významných studií, že nelze spolehlivě prokázat primární souvislost dyslexie s obtížemi v dalších kognitivních funkcích (vizuální pozornost, vizuální a slovní krátkodobá paměť).

Za zásadní lze považovat sdělení autorek, že křížové srovnání profilů českých a slovenských dětí odhalilo, že profily čtenářů si nejsou podobné jen mezi těmito dvěma skupinami, ale jsou rovněž velmi podobné i profilům dětí, které se učí jiné jazyky, včetně angličtiny. To podle autorek, ve shodě i s dalšími autory, naznačuje, že vývoj čtení a zvládnutí pravopisu je podpořen třemi základními faktory: fonematičným uvědoměním kódů, znalostí písmen a rychlostí automatického pojmenování. S odvoláním na další studie lze podle nich poruchy v těchto dovednostech skutečně považovat za proximální příčiny obtíží se čtením a pravopisem pozorovaných při dyslexii. Dokládají to srovnáním obdobných výsledků studií realizovaných v odlišných jazykových systémech (hovoří v této sou-

vislosti o obecně pozorovatelných jevech, jako jsou např. slabší jazykové dovednosti či chudší slovní zásoba sledovaných respondentů v různých jazycích).

Zároveň autorky poukazují na fakt, že kromě mnoha podobností mezi rysy dyslexie v češtině, slovenštině a v dalších jazycích existují také rozdíly. Základním rozdílem je, že v Česku a na Slovensku chápeme poruchy čtení (dyslexie) a poruchy pravopisu (dysortografie) jako samostatné poruchy, zatímco v ostatních definicích jsou poruchy čtení a poruchy pravopisu součástí jednotné diagnózy dyslexie. Další zásadní rozdíl při srovnání s profilem anglických čtenářů je zároveň skutečnost, že české a slovenské děti s dyslexií získávají alfabetské dovednosti, základní čtenářské a pravopisné dovednosti rychleji (obdobné je to i u profilů dětí s jazyky s relativně konzistentním pravopisem).

Autorky v této souvislosti upozorňují na význam faktoru tzv. přetrvávajícího zpoždění při osvojení si čtenářských dovedností během hodnocení čtenářských profilů. Zdůrazňují, že důležitou okolností při posuzování vlivu fonematičného porozumění a rychlosti pojmenování při stanovení diagnózy dyslexie by mělo být hledisko přetrvávajícího zpoždění mezi dyslektickými a typickými čtenáři uvažováno v rámci jednotlivých jazykových systémů, nikoliv porovnáváním výkonů napříč jazyky.

Důležitou otázkou pro klinickou a vzdělávací praxi je podle autorek i to,

zda i přes rychlejší tempo získávání dovedností v oblasti gramotnosti u českých a slovenských studentů nejsou negativní dopady dyslexie stejně závažné pro studenty češtiny, slovenštiny a dalších konzistentních pravopisů jako pro studenty anglického jazyka.

Závěrem lze souhlasit s autorkami v tom, že si tato otázka zaslouží další šetření za pomoci širších měřítek akademických, zdravotních a ekonomických výsledků v přímém mezijazykovém srovnání populací s dyslexií.

Text je připraven s vysokou odbornou erudicí, podložen významnými studie-

mi domácího i zahraničního výzkumu, svým pojetím je určen odborníkům věnujícím se problematice dyslexie jako velmi důležité východisko dalších úvah a studií, v nichž by bylo vhodné vybrané myšlenkové koncepty ještě hlouběji ověřit. Autorky citují dostatečně široké cizojazyčné a relevantní zdroje, čímž významně přispívají k odborné diskusi na mezinárodní úrovni a obohacují tak současný stav povědomí o problematice vývoje dyslexie v celosvětovém měřítku.

Markéta Švamberk Šauerová